

ONDERNEMERSVERTROUWEN OPNIEUW MINDER NEGATIEF

Voorwoord

Dit rapport bevat de belangrijkste uitkomsten van de Conjunctuurenquête Nederland van het tweede kwartaal 2024.

De Conjunctuurenquête Nederland brengt voor het Nederlandse bedrijfsleven vier keer per jaar de belangrijkste ontwikkelingen en verwachtingen in kaart, uitgesplitst naar regio, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. De resultaten vormen de basis voor het ondernemersvertrouwen. Deze samengestelde indicator geeft de stemming weer van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven met meer dan vijf werkzame personen, en is het gemiddelde van de ontwikkeling en de verwachting van het economisch klimaat volgens de ondernemer.

Samenwerking

De Conjunctuurenquête Nederland is een gezamenlijk onderzoek van het CBS, KVK, EIB, MKB Nederland en VNO-NCW, met de steun van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat. Doel van de samenwerking is completere informatie over het niet-financiële bedrijfsleven te vergaren tegen minder administratieve lasten.

Saldo's

Deze rapportage werkt met saldo's. Een saldo ontstaat door het percentage ondernemers dat zijn ervaring of verwachting als negatief ziet, af te trekken van het percentage dat een positieve ervaring of verwachting meldt. Als bijvoorbeeld 10 procent van de ondernemers een dalende omzet had en 20 procent een stijgende omzet, ontstaat een saldo van +10 procent. Het saldo geeft in één oogopslag weer of de stemming onder ondernemers positief of negatief is en in welke mate.

Seizoenspatronen

Bij de interpretatie van de cijfers dient rekening te worden gehouden met seizoeninvloeden. Deze spelen bij sommige variabelen een rol, zoals bij omzetten in de land-

bouw en horeca. Om een uitkomst in een beter perspectief te kunnen plaatsen, verdient een vergelijking met dezelfde periode een jaar eerder om die reden de voorkeur boven een vergelijking met een kwartaal eerder. Voor het samenstellen van de indicatoren van het ondernemersvertrouwen, worden de onderliggende variabelen wél gecorrigeerd voor seizoenspatronen. Hierdoor kan het vertrouwen elk kwartaal worden vergeleken met een eerder kwartaal.

Het niet-financiële bedrijfsleven

Het niet-financiële bedrijfsleven is een samenstelling van secties A Landbouw, bosbouw en visserij, B Winning van delfstoffen, C Industrie, F Bouwnijverheid, G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's, H Vervoer en opslag, I Horeca, J Informatie en communicatie, L Verhuur van en handel in onroerend goed, M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening, N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening, R Cultuur, sport en recreatie, S Overige dienstverlening.

Waarneemperiode

De gegevens voor deze publicatie zijn verzameld in de maand april 2024.

Dit rapport is gepubliceerd op 16 mei 2024. Het rapport van de Conjunctuurenquête derde kwartaal 2024 wordt naar verwachting op 15 augustus 2024 gepubliceerd op ondernemersplein.kvk.nl/coen. Alle cijfers die in deze Conjunctuurenquête Nederland staan, zijn te vinden op opendata.cbs.nl.

Ondernemersvertrouwen opnieuw iets minder negatief begin tweede kwartaal

Het ondernemersvertrouwen, de stemmingsindicator van het Nederlandse bedrijfsleven, is voor het tiende kwartaal op rij negatief en komt aan het begin van het tweede kwartaal van 2024 uit op -6,0. Dit is lager dan het gemiddelde van de reeks (-4,1), maar een stijging ten opzichte van een kwartaal eerder, toen de indicator uitkwam op -7,7. Hiermee ligt het ondernemersvertrouwen op het hoogste niveau sinds het eerste kwartaal van 2022. Bij acht van de veertien bedrijfstakken stijgt de stemmingsindicator en bij zes is sprake van een daling. Alleen in de bedrijfstakken Cultuur, sport en recreatie en de delfstoffenwinning is het ondernemersvertrouwen positief.

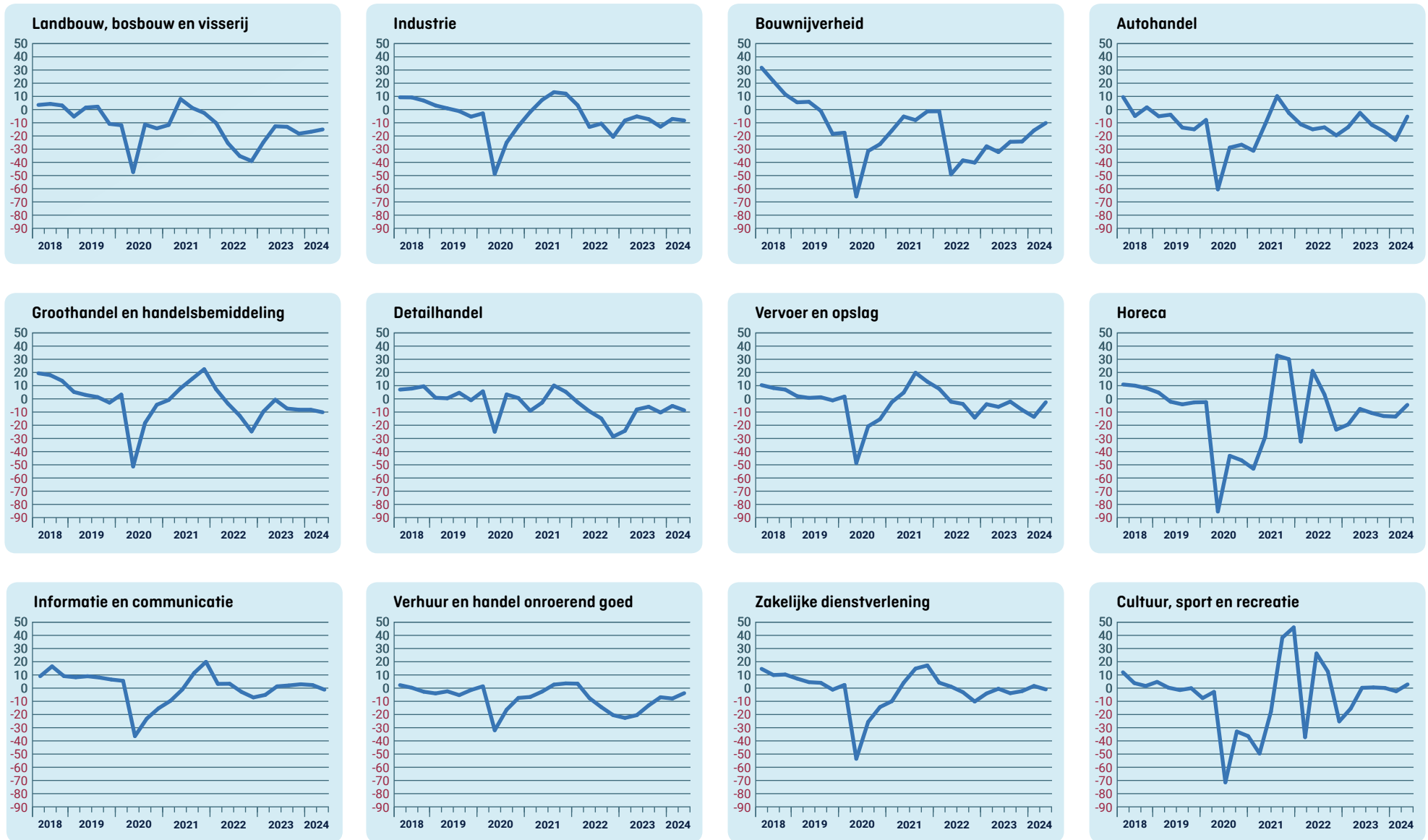
Verder in deze rapportage

Ondernemers in meeste bedrijfstakken negatief	5
Stemming ondernemers verslechterd	7
Uitgelicht Winstgevendheid en investeringen	8
Uitgelicht Exportverwachtingen	9
Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie	10

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Ondernemersvertrouwen per sector Uitkomsten tweede kwartaal 2024

Ondernemers in meeste bedrijfstakken negatief

Ondanks een lichte stijging, is het ondernemersvertrouwen in de meeste bedrijfstakken nog negatief. Ten opzichte van een kwartaal eerder is de stemmingsindicator bij de meeste bedrijfstakken wel verbeterd. Bij de bedrijfstak autohandel- en reparatie neemt het vertrouwen het sterkst toe, in de informatie en communicatie en de detailhandel daalt de stemming het sterkst. Op provinciaal niveau is de stemming het sterkst verbeterd bij ondernemers in Drenthe, maar net als in alle andere provincies blijft het ondernemersvertrouwen daar negatief.

Ondernemers landbouw, bosbouw en visserij meest negatief gestemd

Het ondernemersvertrouwen in de landbouw, bosbouw en visserij is het laagst van alle bedrijfstakken, gevolgd door dat van de groothandel en handelsbemiddeling en de bouwnijverheid. Ook in de detailhandel en de industrie zijn ondernemers relatief negatief gestemd.

Ten opzichte van het vorige kwartaal is het pessimisme het sterkst toegenomen bij de informatie en communicatie en de detailhandel. Bij eerstgenoemde bedrijfstak is het vertrouwen voor het eerst sinds het eerste kwartaal van 2023 negatief. Net als in de zakelijke dienstverlening neemt de stemmingsindicator hier af van licht positief naar licht negatief.

Stemmingsindicator het sterkst verbeterd in autohandel en -reparatie

In de autohandel en -reparatie is het ondernemersvertrouwen het sterkst verbeterd. Desondanks blijft de stemmingsindicator hier licht negatief. Bij nog zeven bedrijfstakken nam het vertrouwen toe en bij de cultuur, sport en recreatie leidt dit tot een omslag van licht negatief naar licht positief. Bij de overige bedrijfstakken blijft het ondernemersvertrouwen negatief.

Ondernemersvertrouwen laagst in Flevoland

In alle provincies is het ondernemersvertrouwen negatief. Ondernemers in Flevoland zijn het meest negatief, gevolgd door ondernemers uit Fryslân. Ook in de provincies Overijssel en Noord-Brabant is de stemmingsindicator lager dan het landelijk gemiddelde. In Zeeland en Utrecht zijn ondernemers het minst negatief.

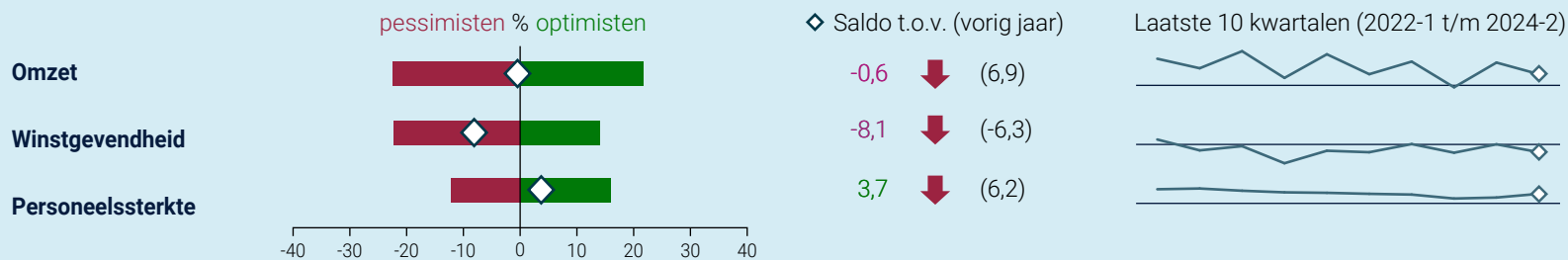
Stemmingsindicator verbeterd in negen van de twaalf provincies.

In driekwart van de provincies is het ondernemersvertrouwen verbeterd ten opzichte van het vorige kwartaal. In Drenthe, Zeeland en Limburg steeg het ondernemersvertrouwen het sterkst. In de provincies Flevoland, Noord-Holland en Noord-Brabant nam het vertrouwen juist licht af.

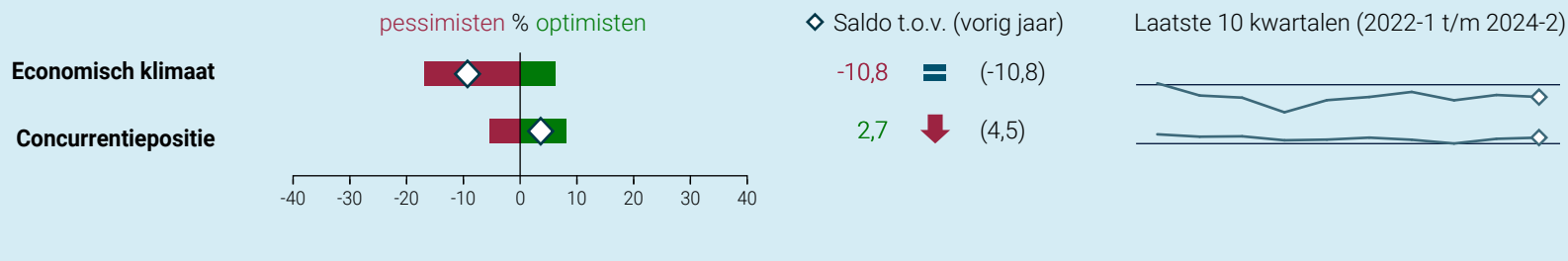
Dashboard Conjunctuurenquête Nederland

Uitkomsten vergeleken met een jaar eerder

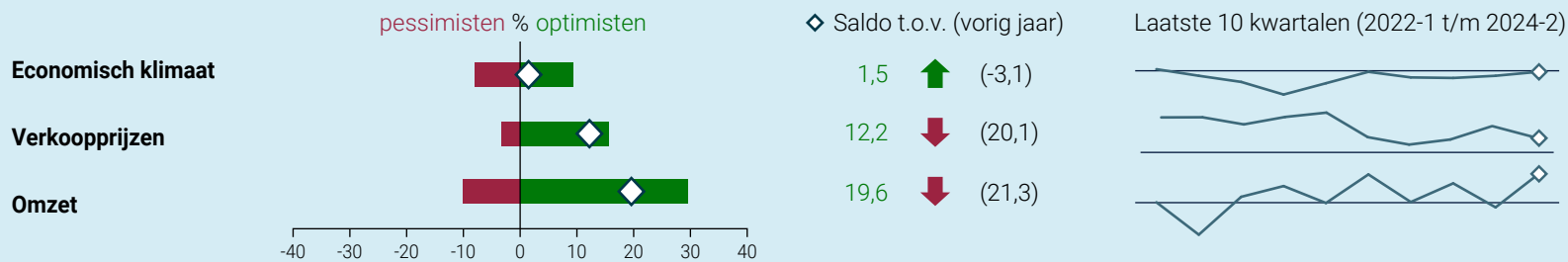
Ontwikkelingen eerste kwartaal

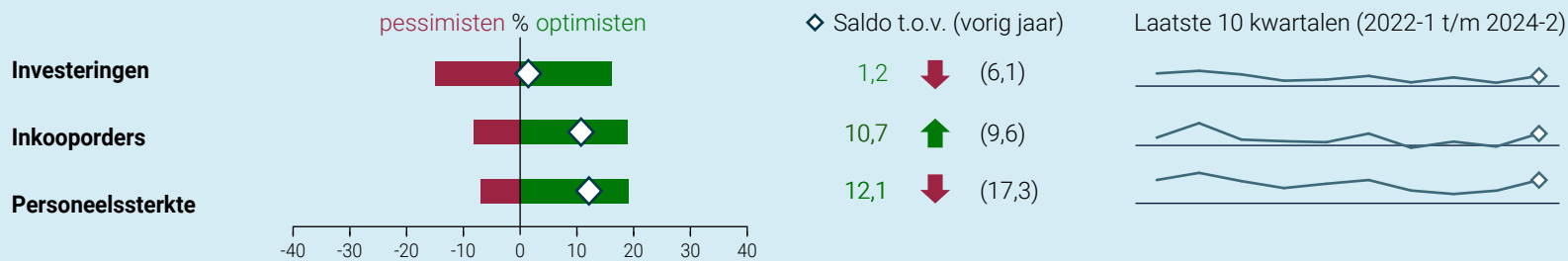
Beoordelingen van de ondernemer begin tweede kwartaal

Verwachte ontwikkelingen tweede kwartaal

Verwachte bedrijfsvoering tweede kwartaal

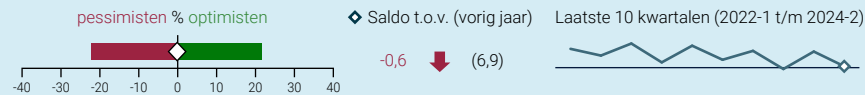

Stemming ondernemers verslechterd

Aan het begin van het tweede kwartaal zijn ondernemers over acht van de elf indicatoren pessimistischer gestemd ten opzichte van hetzelfde kwartaal vorig jaar. Wel hebben de positief gestemde ondernemers bij het merendeel van de indicatoren de overhand op de negatief gestemde ondernemers.

Hoe lees ik het Dashboard Conjunctuurenquête Nederland?

Ontwikkelingen eerste kwartaal

Onderwerp In de Conjunctuurenquête Nederland worden ondernemers naar hun oordeel gevraagd over verschillende onderwerpen. Er is een verschil tussen terugblikken op het vorige kwartaal en verwachtingen voor het huidige kwartaal. Hierdoor kan een onderwerp twee keer voorkomen in het dashboard. De koppen die boven de onderwerpen staan, geven aan of het om terugblikken of verwachtingen gaat. **Staafdiagram** (pessimisten/optimisten): de vragen over de onderwerpen in het dashboard kunnen de ondernemers beantwoorden met verbetering, verslechtering, of onveranderd. In deze grafiek is het percentage optimisten (ondernemers die verbetering zien/verwachten) afgezet tegen de pessimisten (zij die verslechtering zien/verwachten). De witte ruit geeft het saldo hiervan weer.

Saldo Het saldo is het verschil tussen het percentage optimisten en het percentage pessimisten, dat ook terug te zien is in het staafdiagram. Positieve waarden (meer optimisten dan pessimisten) worden groen weergegeven, negatieve saldi (meer pessimisten dan optimisten) worden rood weergegeven. **T.o.v. vorig jaar** Het saldo van hetzelfde onderwerp in hetzelfde kwartaal een jaar eerder is tussen haakjes weergegeven. Er is gekozen voor hetzelfde kwartaal een jaar eerder, om eventuele seizoenseffecten uit te sluiten. De groene pijl naar boven of rode pijl naar beneden geeft aan of er sprake is van respectievelijk een verbetering of verslechtering. **Lijndiagram** (laatste tien kwartalen): per onderwerp wordt de ontwikkeling in de laatste 10 kwartalen weergegeven. Hierop is geen seizoenscorrectie toegepast. De zwarte horizontale lijn is de nullijn. Het saldo in het laatste kwartaal is met een witte ruit weergegeven.

Ondernemers negatiever over omzet en winstgevendheid

Aan het begin van het tweede kwartaal gaf per saldo bijna 1 procent van de ondernemers aan dat de omzet daalde in het eerste kwartaal. In dezelfde periode in het voorgaande jaar gaf per saldo 7 procent nog aan een omzetsijting te hebben ervaren. Tevens zag per saldo ruim 8 procent van de ondernemers de winstgevendheid afnemen in de afgelopen drie maanden. Hiermee oordeelden ondernemers licht pessimistischer dan vorig jaar.

Ondernemers negatiever over concurrentiepositie

Het saldo ondernemers dat optimistisch is over de concurrentiepositie nam af tot per saldo bijna 3 procent. Bij per saldo bijna 4 procent van de ondernemers werd het personeelsbestand uitgebreid in de afgelopen drie maanden.

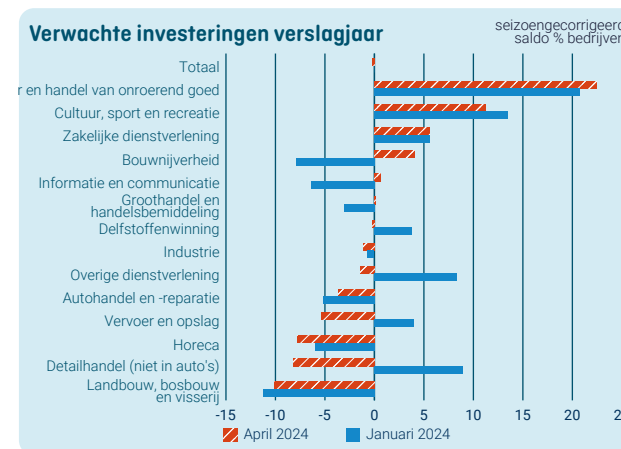
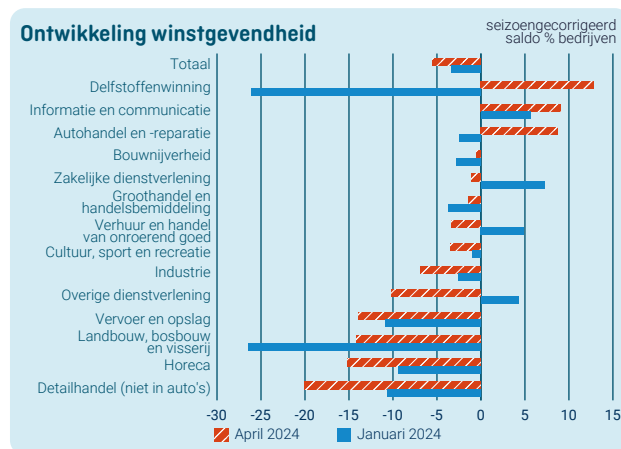
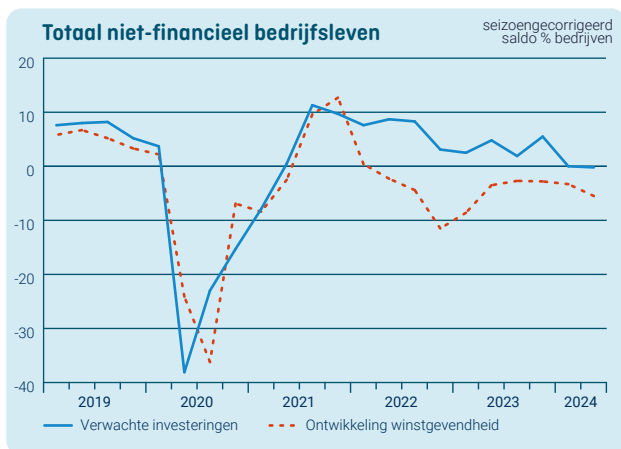
Optimisme over omzetverwachting fractie minder groot

Het aandeel ondernemers met een positief oordeel over hun omzetverwachting is licht afgenomen. Bijna 20 procent van de ondernemers verwacht een toename van de omzet, vorig jaar was dit met ruim 21 procent nog iets hoger. Per saldo verwacht bijna 12 procent van de ondernemers dat de verkoopprijzen of -tarieven zullen stijgen in de komende drie maanden.

Ondernemers per saldo nagenoeg neutraal over investeringen

Per saldo ruim 1 procent van de ondernemers verwacht dit jaar meer te investeren dan in het voorgaande, terwijl dit vorig jaar voor per saldo ruim 6 procent gold. Tevens voorziet per saldo bijna 11 procent een toename van de te plaatsen orders in de komende drie maanden. Per saldo ruim 12 procent van de ondernemers verwacht het personeelsbestand uit te breiden in het tweede kwartaal van 2024. In dezelfde periode in het voorgaande jaar verwachtte per saldo ruim 17 procent een toename van de personeelssterkte.

Uitgelicht Winstgevendheid en investeringen

Dalende trend bij stemming ondernemers over winstgevendheid en investeringen

Ten opzichte van het eerste kwartaal van 2024 zijn ondernemers per saldo negatiever gestemd over de ontwikkeling van de winstgevendheid. Het saldo is gedaald van iets minder dan -3 procent naar ruim -5 procent. Over de verwachte investeringen voor dit jaar zijn ondernemers, net als vorig kwartaal, nagenoeg neutraal gestemd. Beide indicatoren liggen daarmee ongeveer op het niveau van begin 2021 (tijdens de coronacrisis). Na de positieve ontwikkeling van beide indicatoren gedurende 2021 is sinds begin 2022 met enige schommelingen een dalende trend zichtbaar. Over de ontwikkeling van de winstgevendheid zijn ondernemers sinds het tweede kwartaal van 2022 negatief gestemd.

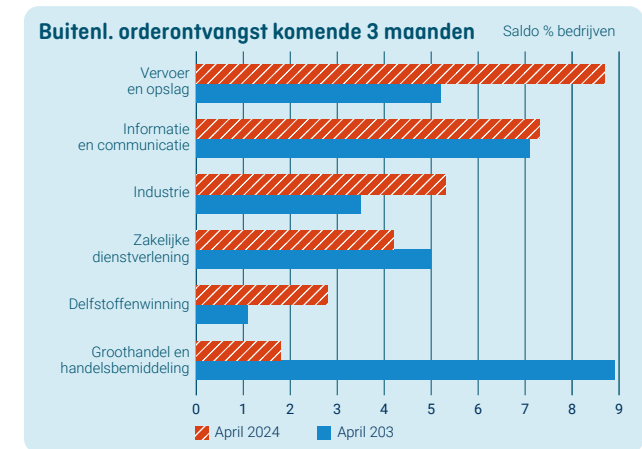
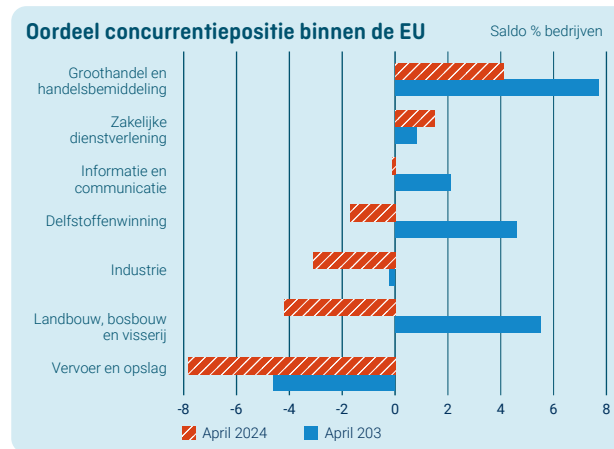
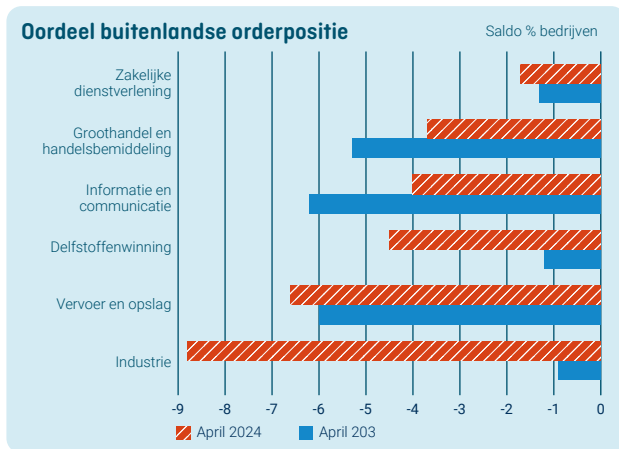
Meeste bedrijfstakken zien winstgevendheid verslechteren

Aan het begin van het tweede kwartaal van 2024 zag per saldo ruim 5 procent van de ondernemers de winstgevendheid in de afgelopen drie maanden verslechteren. Een kwartaal eerder was dit nog iets meer dan 3 procent. In de bedrijfstakken delfstoffenwinning, informatie en communicatie, autohandel en -reparatie is de stemming over de winstgevendheid verbeterd en positief vergeleken met een kwartaal eerder. In de bouwnijverheid, de groothandel en handelsbemiddeling en de landbouw, bosbouw en visserij is weliswaar sprake van een verbetering, maar het saldo blijft hier negatief. Ondernemers in de detailhandel en de horeca zijn het meest negatief over de winstgevendheid. Ook in de zakelijke dienstverlening oordeelden ondernemers licht negatief, een kwartaal eerder waren ondernemers hier nog het meest positief van alle bedrijfstakken.

Investeringsverwachtingen 2024: verschillen tussen bedrijfstakken

Het aantal ondernemers dat dit jaar meer of minder verwacht te investeren dan vorig jaar houdt elkaar nagenoeg in evenwicht. Tussen bedrijfstakken zijn duidelijke verschillen. In vijf bedrijfstakken zijn de investeringsverwachtingen positief. Met een saldo van ruim 22 procent zijn ondernemers het meest positief in de verhuur en handel van onroerend goed. In de bouwnijverheid zijn de verwachtingen het sterkst verbeterd van bijna -8 procent naar 4 procent. Bij een aantal bedrijfstakken is het saldo omgeslagen van positief naar negatief ten opzichte van een kwartaal eerder. De investeringsverwachtingen in de detailhandel zijn het sterkst gedaald van bijna 9 procent naar iets minder dan -8 procent. Ondernemers in de landbouw, bosbouw en visserij zijn het meest negatief gestemd over de investeringen voor 2024.

Uitgelicht Exportverwachtingen

Exporterende bedrijven negatief over buitenlandse orderpositie

Bedrijven die exporteren zijn in alle bedrijfstakken negatief gestemd over de buitenlandse orderpositie. In de meeste bedrijfstakken zijn ondernemers ook negatiever dan in dezelfde periode een jaar geleden. Alleen bedrijven in de groothandel en handelsbemiddeling en de informatie en communicatie zijn minder negatief dan een jaar geleden. Bedrijven in de zakelijke dienstverlening zijn met een saldo van bijna -2 procent het minst negatief gestemd. Ondernemers in de industrie zijn met een saldo bijna -9 procent het meest negatief gestemd. Ten opzichte van een jaar geleden is de stemming over de buitenlandse orderpositie hier ook het meest gedaald. Het saldo lag toen nog op bijna -1 procent.

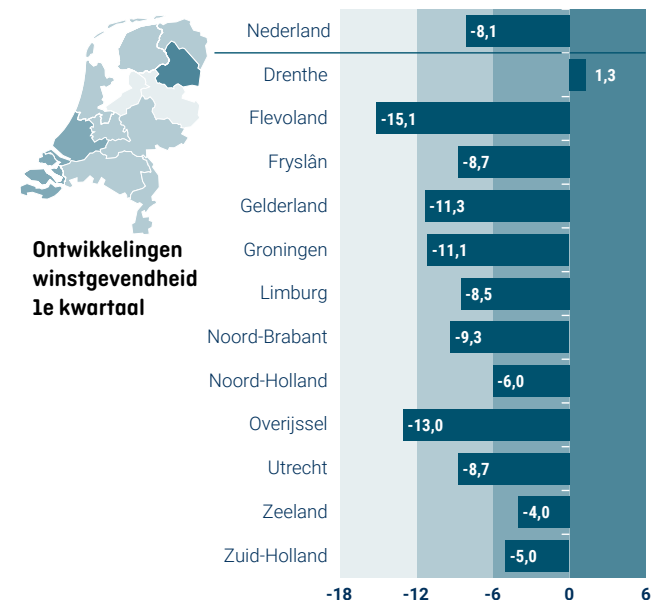
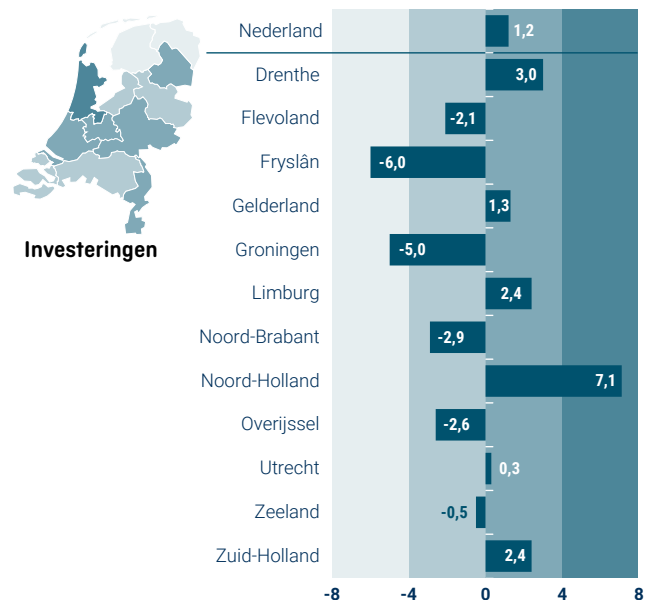
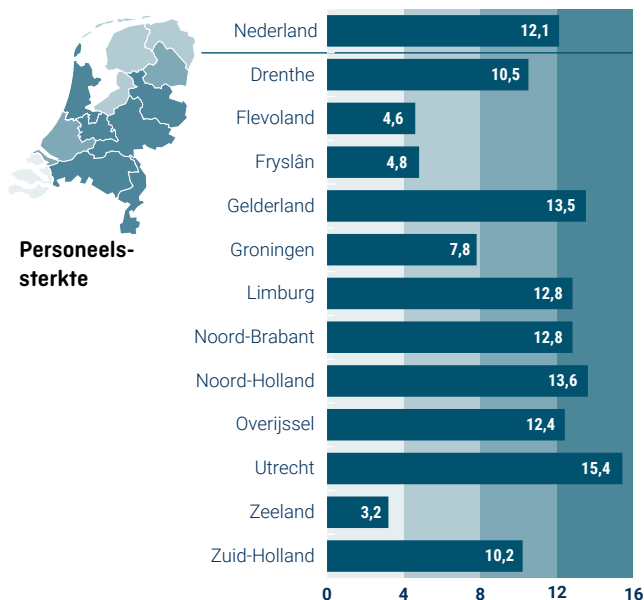
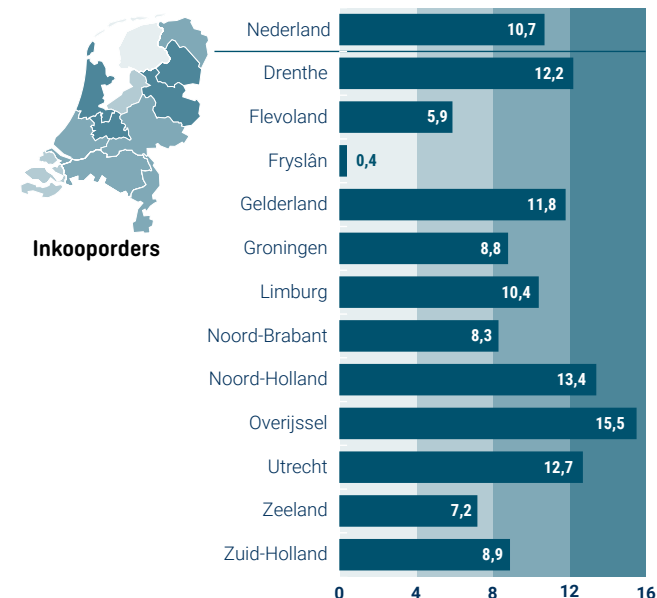
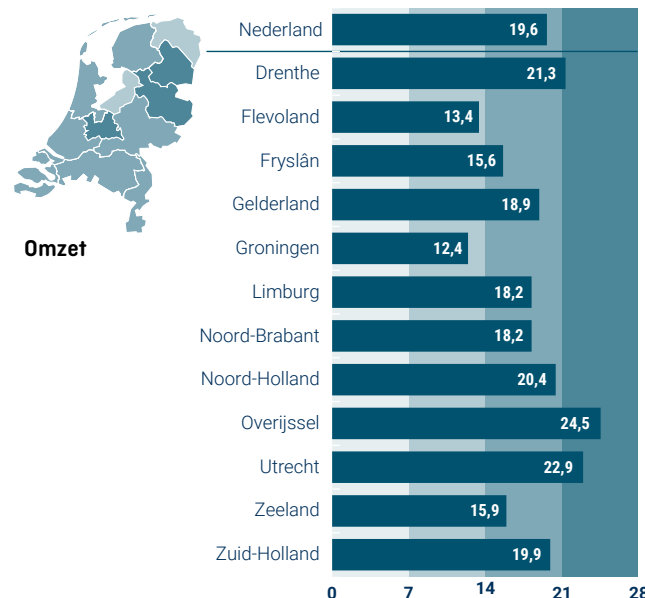
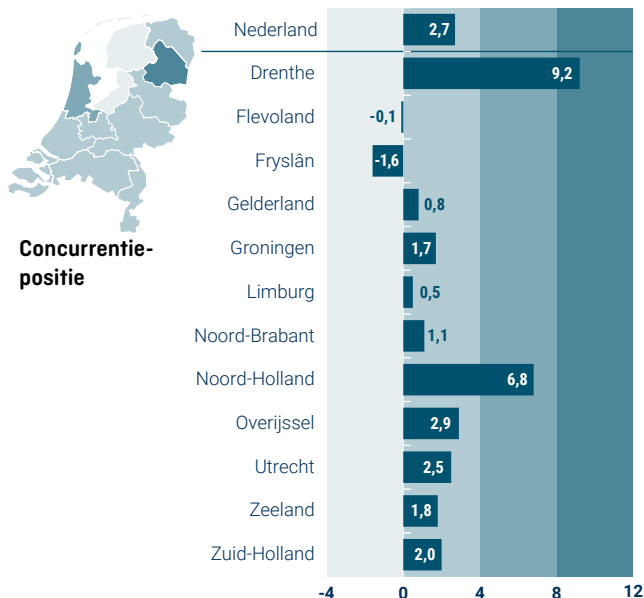
Ondernemers negatiever over Europese concurrentiepositie

In de meeste bedrijfstakken zijn ondernemers van exporterende bedrijven negatief gestemd over hun concurrentiepositie binnen de EU. Alleen in de groothandel en handelsbemiddeling en de zakelijke dienstverlening zijn ondernemers per saldo nog positief gestemd. Op de zakelijke dienstverlening na is de stemming hierover in alle bedrijfstakken gedaald ten opzichte van een jaar geleden. Bij een aantal bedrijfstakken leidt dat tot een omslag van een positief sentiment naar een negatief sentiment. In de landbouw, bosbouw en visserij is het saldo het sterkst gedaald van ruim 5 procent naar iets minder dan -4 procent. Ondernemers in de vervoer en opslag zijn met een saldo van bijna -8 procent het meest negatief gestemd over hun concurrentiepositie op de Europese markt.

Verwachtingen over exportorders desondanks positief

Ondanks de negatieve stemming over de buitenlandse orderpositie en concurrentieposities zijn ondernemers wel positief gestemd over de verwachte buitenlandse orderontvangst in de komende drie maanden. In de meeste bedrijfstakken zijn die verwachtingen ook positiever dan in dezelfde periode een jaar geleden. In de vervoer en opslag is het saldo het meest toegenomen naar bijna 9 procent. Ondernemers in deze bedrijfstak zijn ook het meest positief gestemd. In de groothandel en handelsbemiddeling zijn ondernemers met een saldo van bijna 2 procent het minst positief gestemd. De verwachtingen zijn in deze bedrijfstak ook het sterkst gedaald ten opzichte van een jaar geleden.

Verwachte ontwikkelingen bedrijfsleven per provincie

Bron: CBS, EIB, KVK, MKB Nederland, VNO-NCW. Detailinformatie (conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten) vindt u op [StatLine](#).

Alleen Drentse ondernemers positief over winstgevendheid

De resultaten van de conjunctuurenquête laten verschillen zien tussen de provincies vergeleken met een jaar eerder. Zo zijn ondernemers in Drenthe het meest positief als het gaat over de winstgevendheid in het afgelopen kwartaal en de concurrentiepositie op de Nederlandse markt. Ondernemers in Overijssel zijn het meest positief over de verwachte omzet in de komende drie maanden en de inkooporders.

Ondernemers positief over concurrentiepositie op de Nederlandse markt

Ondernemers in Drenthe en Noord-Holland zijn per saldo het meest positief over hun concurrentiepositie op de Nederlandse markt. Vergeleken met vorig jaar is in negen provincies de stemming daarover gedaald, het sterkst in Noord-Brabant.

Meer omzet verwacht

In alle provincies is de verwachting voor de omzet in het lopende kwartaal per saldo positief. In vijf provincies is de stemming gestegen en in zeven gedaald ten opzichte van vorig jaar. Ondernemers in Overijssel zijn met een saldo van ruim 24 procent het meest positief gestemd. In deze provincie is de verwachting ook het meest gestegen. In Groningen zijn ondernemers met een saldo van ruim 12 procent het minst positief gestemd. De verwachtingen zijn het meest gedaald in Noord-Holland.

Verwachtingen personeelssterkte positief maar gedaald

In alle provincies zijn de verwachtingen over de ontwikkeling van de personeelssterkte positief. Wel zijn in alle provincies, met uitzondering van Limburg, de verwachtingen gedaald ten opzichte van vorig jaar. In Limburg verwacht per saldo bijna 1 procent

dat het personeelsbestand wordt uitgebreid. Verder is de daling het minst sterk in Overijssel en Gelderland. Het minst positief over de personeelssterkte zijn ondernemers in Zeeland en Flevoland.

Verslechterde stemming over winstgevendheid, behalve in Drenthe

In Drenthe is de stemming over de winstgevendheid onder ondernemers met ruim 18 procent flink gestegen. In zes provincies verbeterde de winstgevendheid ten opzichte van vorig jaar. Alleen in Drenthe resulteerde dit in een omslag naar een positief saldo. De ondernemers in zes provincies zagen per saldo een verslechtering. De stemming over de winstgevendheid is het meest verslechterd in Flevoland.

Fryske en Groningse ondernemers meest negatief over investeringsverwachtingen

Ondernemers in Fryslân en Groningen zijn het meest negatief gestemd over de verwachte investeringen voor dit jaar. De verwachting in Groningen is sterk gedaald vergeleken met een jaar geleden. De daling is wel minder sterk dan die in Flevoland en Zeeland. In Noord-Holland zijn ondernemers met een saldo van 7 procent het meest positief gestemd over de verwachte investeringen voor dit jaar. In Zeeland is deze verwachting het meest gestegen.

Stemming over inkooporders stijgt hard bij ondernemers in Overijssel

Waar ondernemers in Overijssel een jaar geleden bijna het minst positief waren over de waarde van de inkooporders in het komende kwartaal, zijn ze nu juist het meest positief gestemd. De stemming over de inkooporders is in vijf provincies gestegen ten opzichte van vorig jaar en in alle provincies per saldo positief.

Kerntabel

Ondernemersvertrouwen en Conjunctuurenquête Nederland

Ondernemersvertrouwen

	2023 4e kwartaal	2024 1e kwartaal	2024 2e kwartaal
Totaal bedrijfsleven	-10,3	-7,7	-6,0
Landbouw, bosbouw en visserij	-18,3	-16,9	-15,1
Delfstoffenwinning	-2,4	-28,9	1,7
Industrie	-13,0	-7,1	-8,3
Bouwnijverheid	-23,9	-15,9	-10,2
Autohandel en -reparatie	-14,8	-21,5	-3,7
Groothandel	-8,3	-8,3	-10,2
Detailhandel	-10,4	-5,4	-8,7
Vervoer en opslag	-8,4	-13,7	-2,6
Horeca	-13,1	-13,5	-4,6
Informatie en communicatie	2,9	2,3	-1,2
Verhuur en handel onroerend goed	-7,1	-8,1	-4,0
Zakelijke dienstverlening	-2,3	1,6	-1,0
Cultuur, sport en recreatie	0,1	-2,4	2,8
Overige dienstverlening	-14,7	-1,5	-2,8

Verwachtingen voor het tweede kwartaal niet seizoengecorrigeerd saldo percentage bedrijven

	Omzet	Personeel	Investerings
Totaal bedrijfsleven	19,6	12,1	1,2
Landbouw, bosbouw en visserij	12,6	8,2	-8,8
Delfstoffenwinning	-11,6	10,7	-0,2
Industrie	11,4	8,2	0,7
Bouwnijverheid	26,7	16,6	6,1
Autohandel en -reparatie	-0,1	14,4	-3,6
Groothandel	15,9	10,7	0,8
Detailhandel	20,4	0,9	-8,2
Vervoer en opslag	31,2	9,4	-0,1
Horeca	33,8	20,3	-3,0
Informatie en communicatie	14,5	15,4	-1,8
Verhuur en handel onroerend goed	10,9	8,1	23,5
Zakelijke dienstverlening	20,3	15,6	5,8
Cultuur, sport en recreatie	17,8	25,4	11,2
Overige dienstverlening	-6,1	0,5	-1,4

Colofon

Uitgave

Mei 2024

Dit rapport verschijnt ieder kwartaal op ondernemersplein.kvk.nl/coen.

Wilt u meer informatie?

Neem dan contact op met één van de COEN-partnerorganisaties:

www.cbs.nl

088 570 70 70 - info@cbs.nl

www.kvk.nl

088 585 15 85 - kennisdesk@kvk.nl

www.eib.nl

020 205 16 00 - eib@eib.nl

www.mkb.nl

www.vno-ncw.nl

070 349 03 49 - buiting@vnoncw-mkb.nl

Ondernemersplein
Eén antwoord van de overheid

KVK

eib
Eenoverheidsinstituut
voor de bouw

MKB
Nederland

VNO NCW

Meer informatie?

Kijk op Statline. Hier treft u alle data uit deze uitgave aan conform de webtoegankelijkheidsrichtlijnen voor visueel beperkten.

[Ondernemersvertrouwen naar bedrijfstak](#)

[Ondernemersvertrouwen naar provincie](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak](#)

[Conjunctuurenquête naar regio \(landsdeel/provincie\)](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfsgrootte](#)

[Conjunctuurenquête naar bedrijfstak; seizoen gecorrigeerd](#)

Deze uitgave is te downloaden op:
ondernemersplein.kvk.nl/coen

